

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟΝ ΡΗΝΟΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

“Όλα γύρω μου διηγούνται ένα παλαιό, ανείπωτο μυστικό, πού τὰ νερά και τὰ δάση και τῶν πύργων αἱ κορυφαί τὸ ψιθυρίζουν τὸ ἓνα στὸ ἄλλο, παρμένο ἀπὸ τὴν ἡσυχία τῆς νυκτός και ἀπὸ τὰς σκοτεινὰς κρύπτας μεσαιωνικῶν ἐκκλησιῶν. Εἶνε τὸ μυστικὸ τῆς ψυχῆς τοῦ μεσαίωνος, πού γεμίζει ἀπὸ νόημα τὰ ἀντικείμενα και τὰ ὑψώνει ὡς σύμβολα εἰς μίαν σφαῖραν αἰωνιότητος και γαλήνης. Τὸ καθένα γίνεται στίχος ἑνὸς μεγάλου ποιήματος, τόνος εἰς μίαν ἀπέραντον συμφωνίαν, τῆς ὁποίας αἱ μελωδίαί χάνονται εἰς τὸ ἄπειρον, ἀπὸ τὸ ὅποιον ἀναβλύζουν. “Όλα ὁμιλοῦν, ὅπως αἱ γραμμαὶ και αἱ παραστάσεις και τὰ ἀντικείμενα και ἡ ἡρεμία τοῦ χώρου μέσα εἰς τὴν σιωπηλότητα ἑνὸς ναοῦ γοθικοῦ. Καὶ ὀπισθεν αὐτῶν ἀναδύονται τὰ δράματα ἑνὸς μεγάλου παρελθόντος, τὸ ὅποιον φανερώνει ὅσον κανένα ἄλλο τὴν ψυχὴν τῆς Εὐρώπης. Ἡ ὑπερηφάνεια τῶν πύργων ἀντικατοπτρίζει τὴν ροὴν και τὰς φάσεις τῆς γερμανικῆς ἱστορίας. Διηγεῖται τοὺς ἐνδόξους καιροὺς τοῦ ἀγίου ρωμαϊκοῦ κράτους, τὸ ὅποιον κυριαρχεῖ τῶν τυχῶν τῶν μέσων αἰώνων. Κηρύττει τὴν αἴγλην τῶν γερμανῶν ἵπποτων, τοὺς ἀγῶνας μεταξὺ τῆς εἰδωλολατρείας τοῦ Βορρᾶ και τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐξαγγέλλει τὸ τεράστιον ἐγχείρημα τοῦ Λουθήρου και ἐξιστορεῖ τοὺς παλαιοὺς ἀγῶνας Γάλλων και Γερμανῶν πρὸς

άμοιβαίαν ἐξόντωσιν. Ὁ ἀναπλέων τὸν Ρῆνον εὐρίσκεται ἐπὶ παναρχαίας ὁδοῦ τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, ὅπου ἀναζοῦν εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ οἱ ἀγῶνες αὐτῶν πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ χρυσοῦ, ὅστις κρύπτεται εἰς τὰ βάθη τοῦ ὑπερδυνάμου ποταμοῦ. Καὶ ὅσον προχωρεῖ πρὸς τὴν ἐλικοειδῆ περίπτυξιν τοῦ Μέλανος Δρυμοῦ τὰ ὄραματα πληθύνονται καὶ τὰς ἀκοάς του καταπληροῖ τὸ ἄσμα τῶν Νιβελούγγων ἀπὸ τὸν γειτονικὸν Δούναβιν, τὸν συναρπάζει ἡ μεγαλεπήβολος ὁρμὴ τῶν σταυροφόρων καὶ τῶν Τούρκων ἡ κατακτητικὴ θέλησις. Πρὸ πάντων ὁμως θέλγεται ἀπὸ τὴν μεγαλοπρεπῆ ἡρεμίαν τῶν ἐκκλησιῶν, αἱ ὅποιοι ἀντιπροσωπεύουν ὅλας τὰς τεχνοτροπίας τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀποκαλύπτουν τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν νοσταλγίαν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἐντὸς τῆς προβληματικῆς παροδικότητος τῆς ἐπιγείου ὑπάρξεως. Κατὰ τὴν περιπλάνησιν αὐτὴν τὸν συνοδεύουν αἱ μορφαὶ τῶν μεγαλυτέρων Γερμανῶν, αἱ ὅποιοι προβάλλουν ἄλλαι ἐδῶ καὶ ἄλλαι ἐκεῖ, μέσα ἀπὸ τὴν ὀμίχλην τῶν ὄχθων ἢ ὑπεράνω τῶν πρασίνων λόφων, Ἀλβέρτος ὁ Μέγας, ὁ Παρακέλσος, ὁ Σέλιγγ, ὁ Ἐγκελος, ὁ Χαίρδερλιν, ὁ Σίλλερ, ὁ Γκαίτε. Καὶ ἀπὸ τὸ σκότος τῶν δασῶν κατολισθαίνει μέχρι τῆς ὄχθης ὁ θρῦλος ἢ περιίπταται περὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὑψικορύφων κωδωνοστασιῶν κατὰ τὰς ὥρας τοῦ δειλινοῦ.

* * *

Τὰ ἀσημένια νερὰ τοῦ ποταμοῦ χάνονται ἀπὸ σκότη σὲ σκότη, ποὺ ρίπτει ἡ πολυδαίδαλος διαδοχὴ τῶν λόφων, οἱ ὅποιοι φρουροῦν τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ. Εἶνε τὰ σκότη, μέσα εἰς τὰ ὅποια ἀκούεται ἡ πραγματικότης τοῦ ὑπεραισθητοῦ, ἡ ἄβυσσος τῆς ἐσωτερικότητος, ἡ ὁποία ἀπλώνεται ἐπὶ τῶν ἀβεβαίων γραμμῶν τοῦ αἰσθητοῦ ὡς σκιά τῶν πτερύγων τοῦ θεοῦ. Τῆς ἐσωτερικότητος αὐτῆς ποικίλη ἔκφρασις εἶνε τὰ ὄντα, ὁ ρόχθος τῶν νερῶν, ἡ ἀπέραντος σιωπὴ τοῦ δάσους, αἱ ἀνώμαλοι γραμμαὶ τῶν λόφων, οἱ πύργοι καὶ οἱ ναοί. Ἡ σιωπὴ τῶν ὁμοιάζει πρὸς προσευχὴν καὶ ἡ ἐμφάνισις τῶν θωπεύει ὡς πνοὴ ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα, παρήγορος ὡς στεναγμός, ποὺ ἀπευθύνεται ἀπὸ ψυχῆς εἰς ψυχὴν. Πόσον μυστήριον δὲν ἐγκλείει εἰς τοὺς σκοτεινοὺς τῆς κόλπους ἢ νύκτα! Εἰς τὸ σκότος τῆς ἐνυπάρχει τὸ φῶς, πλοῦτος φωτός. Τὸ σκότος τῆς εἶνε τὸ τεῖχος, ποὺ προφυλάττει τὸν πλοῦτον αὐτὸν τοῦ φωτός. Ἡ ἐκπόρθησις του ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ποιότητα τῆς ἀνθρωπίνης αἰσθη-

σεως. Αὐτὴν ὅμως τὴν δημιουργεῖ ὁ σεβασμός, τὸν ὁποῖον θεωρεῖ ὡς βᾶσιν τῆς κατανοήσεως τῶν μυστηρίων τῆς ὑπάρξεως ὁ Γκαῖτε. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι φοβοῦνται νὰ αἰσθανθοῦν σεβασμόν. Ἡ μέριμνα περὶ τὰ μικρὰ πράγματα τῆς ζωῆς ἀφαιρεῖ τὴν διάθεσιν πρὸς ἀνάτασιν. Διὰ τοῦτο δὲν τοὺς θερμαίνει τὸ φῶς, ποὺ κρύπτουν αἱ νύκτες. Ἡ σιωπὴ τῶν θανατῶνεται ἐντὸς τῆς ψυχῆς τῶν ὑπὸ τὰς μικρὰς κραυγὰς τοῦ ἀπλῶς ἀνθρωπίνου. Τοιοῦτοτρόπως ἀγνοοῦν τὴν θωπίαν τῆς νυκτός, ἡ ὁποία εἶνε δημιουργικὴ ὅπως ἡ θωπεία τῆς μητέρας. Διότι αἱ νύκτες εἶνε μητέρες, αἱ ἡρεμοὶ καὶ μελίχιοι καὶ μυστηριώδεις Μητέρες τοῦ Φάουστ. Βαθεῖαι καὶ ἀδιάγνωστοι, τῶν ὁποίων τοὺς θησαυροὺς μόνον ὅσοι εἶναι εἰς θέσιν νὰ κατέλθουν μέχρις αὐτῶν καὶ νὰ ἀναπαυθοῦν εἰς τοὺς κόλπους τῶν ἡμποροῦν νὰ γνωρίσουν. Ὅσοι γεννῶνται ἀπὸ τὴν νύκτα εἶνε διὰ τοῦτο ὅπως οἱ γοτθικοὶ ναοί. Διότι καὶ αὐτοὶ ἀναπηδοῦν ἀπὸ τὸ σκότος καὶ ἐγκλείουν εἰς τὴν σιωπὴν τοὺς κάτι ἀπὸ τὴν νύκτα. Ὅπως ὁ βαρὺς ὄγκος τοῦ ναοῦ τῆς Κολωνίας, ὁ ὁποῖος διαγράφεται εἰς τὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντος μέσα εἰς τὸ ἀδύναμο φέγγος τοῦ φεγγαριοῦ, ποὺ δῦει.

* * *

Τὸ λυκαυγὲς σκορπίζει τὸ χαμόγελό του στὰ ἱερὰ νερὰ τοῦ θρυλικοῦ ποταμοῦ. Ὁ χρυσὸς τοῦ Ρήνου ρίπτει τὰς ἀνταυγείας του ἐπὶ τῶν φυλλωμάτων τῆς ὄχθης, ποὺ τὰ ξυπνᾷ τὸ ἄρωμα τῶν ὀρθρινῶν ριπῶν. Ἐνα μυστικὸν φῶς ἐκπορεύεται ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα. Ἡ αἴγλη ἐνὸς δράματος, τὸ μεταφυσικὸν φῶς τοῦ μεγάλου ποιητοῦ. Ἴσως χαιρετοῦν τὴν γέννησιν τῆς ἡμέρας ἀπὸ τὴν νύκτα. Διότι καὶ αἱ ἡμέραι γεννῶνται, ὅπως κάθε ὥραϊον, ἀπὸ τὴν σκοτεινὴν σιωπὴν τῆς νυκτός. Δι' αὐτὸ τὸ λυκαυγὲς αὐτὸ εἶνε σὰν συναίσθημα ἀναμονῆς, ὡς μία νοσταλγία. Μακρὰν πρὸς ἀνατολὰς διαγράφονται ἀορίστως αἱ κατακόρυφοι γραμμαὶ τῶν κωδωνοστασίων τοῦ Κόμπλεντς, δημιουργήματα τῆς νοσταλγίας, ἡ ὁποία τὰ ἐγέννησεν ἀπὸ τὴν νύκτα. Καὶ ὅ,τι μέσα στὴ ψυχὴ μας κοιμᾶται γρηγορεῖ ἐντὸς τῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα μὲ ἀτενίζουσιν ὅλα μαζί μὲ μάτια βαθεῖα καὶ σκοτεινά.

* * *

Ἡ ὁμίχλη διαλύεται ἀργὰ ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ἀπὸ τὸ

ὁποῖον διεκδικεῖ τὴν ὑπεροχὴν. Σιγά-σιγά ἐμφανίζονται ὁ εἶς μετὰ τὸν ἄλλον οἱ ἐρειπωμένοι πύργοι, ἀπολιθωμένη ἱστορία μεγάλων χρόνων, ἐπιστεφόμενοι ἀπὸ τὰ κράσπεδα τῆς ἀποχωρούσης ὀμίχλης ἢ ἀναδυόμενοι ἀπὸ τὸν ὑγρὸν τῆς ἐναγκαλισμόν. Ἄλλὰ τὴν ψυχὴν περισφίγγει ἡ ὀμίχλη τοῦ παροδικοῦ. Εἶναι αἱ στιγμαὶ τῆς συναντήσεώς της μὲ τὸν θεόν, τῆς συζεύξεώς της μὲ τὴν αἰωνιότητα. Διὰ τοῦτο ὅλα γίνονται σύμβολα γύρω μας κατὰ τὰς ἐπισημοὺς αὐτὰς στιγμάς. Διαισθανόμεθα τὸ ἡρεμοῦν βάθος τῶν ὄντων, τὴν βωβὴν δύναμιν, ἡ ὁποία εἶνε παροῦσα ἐντὸς αὐτῶν. Τὸ καθένα ἐξ αὐτῶν στρέφει πρὸς ἡμᾶς τὸ πρόσωπόν του, τὸ ὁποῖον ἐπιδραῖ ὡς ἐρώτημα ἐπὶ τῆς ὑπάρξεώς μας. Καὶ ὅταν εἶναι αὕτη προβληματική, γίνεται ἐρώτημα περὶ τῆς ὑψίστης ἀξίας, περὶ τοῦ καθολικοῦ νοήματος τῆς ζωῆς μας, περὶ τοῦ θεοῦ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποκτοῦν πραγματικότητα. Διότι γεννῶνται ἀπὸ τὴν συνάντησίν μας μὲ τὴν θεότητα. Καὶ ὅπως εἶπεν ὁ Νίτσε, τὸ νόημα δημιουργεῖ τὰ ὄντα, αὐτὸ παρέχει ὑπαρξιν εἰς τὰ ἀντικείμενα. Τότε «γίνονται κώδωνες, ποὺ τοὺς κρούουν παιγνιδιάρικα δάκτυλα παιδιῶν». Καὶ μέσα εἰς μίαν ἀνάτασιν κατανύξεως ἐρωτῶμεν μαζὶ μὲ τὸν βαθὺν ποιητὴν, ἀπὸ ποῦ ἔρχεται μέσα εἰς τὴν ψυχὴν μας τὸ γοητευτικὸ τραγοῦδι! Ἔτσι ἀπὸ τὴν νύκτα ἐγεννήθη μίᾳ ἡμέρᾳ. Ἡ συγκέντρωσις, ποὺ ἀποκαλύπτει τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐσωτερικότητος, ἴσως τὴν μόνην ἀλήθειαν. Δὲν ἰσχυρίσθη τελευταίως ἄξιος πολλοῦ λόγου φυσικὸς ὅτι καὶ αὕτη ἀκόμη ἢ κίνησις καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς φύσεως δὲν εἶνε παρὰ ἡ πρὸς τὰ ἔξω προβολὴ τῆς ἐσωτερικότητος; Καὶ τί ἄλλο εἶνε ἄρα γε ὁλόκληρος ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς; Μήπως δὲν εἶναι ὅλα τὰ αἰσθητὰ νόημα, ὅπερ περιεβλήθη ὑλικὴν μορφήν;

* * *

Τὸ δειλινὸν τὰ μεταβάλλει ὅλα εἰς προσευχὴν. Φτερουγίσματα πνευμάτων ἀντηχοῦν ἐλαφρὰ περὶ τὰς κορυφὰς τῶν πυκνῶν δένδρων. Πρέπει νὰ γνωρίζῃ κανεὶς νὰ σιωπᾷ διὰ νὰ ἡμπορέσῃ νὰ ἀκροασθῇ τὴν μελωδίαν τοῦ δειλινοῦ. Τότε ἀκούει τὸ ἄσμα, τὸ ὁποῖον ψάλλομεν μὲ κάθε σιωπὴν μας, τόνους τῆς πέμπτης συμφωνίας καὶ σκηνὰς τοῦ Γράαλ. Αἰσθανόμεθα ὅτι εἴμεθα ὄργανα φωνῶν, ποὺ ἐκπέμπονται ἀπὸ τὰ ἔσχατα, τὰ ἀδιατάρακτα σκότη. Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχει λέξις τόσον σιγανὴ διὰ

νά έκφραση τὰς φωνὰς αὐτὰς τῶν Μητέρων. Ἡ ψυχὴ σβύνει ὅπως ἡ τρυφερὰ ζωὴ τῶν λουλουδιῶν μέσα εἰς τὴν ἡδύτητα τοῦ ἀρώματός των. Ὁ πόνος τῆς νοσταλγίας—ἡ σκιὰ τοῦ θεοῦ ἐντὸς τῆς ὑπάρξεώς μας—ἀντανεκλάται εἰς τὰς ἐναλλασσούσας ἀποχρώσεις τῆς δύσεως. Ὅπως τὴν Λορελάυ, μᾶς φλέγει ὁ πόνος νὰ ὀρμήσωμεν πρὸς τὸ Ἄγνωστον ἐπὶ τοῦ ἀνέμου καὶ τοῦ κύματος. Πρὸς τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον περιβάλλει προστατευτικὰ τὸ σκότος τῆς νυκτός.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
 ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΤΡΙΟΥ

ΓΟΤΘΙΚΑΙ ΑΝΑΤΑΣΕΙΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Συγκροτήματα βουνών, τὰ ὅποια καλύπτουν εἰς ἕκτασιν ἑκατὸν ἑξήντα χιλιομέτρων πυκνὰ δάση ἐλάτου, σιωπηλά, ἀκίνητα, σκοτεινά. Χαρίεσαι καὶ ἀπαλαὶ κορυφογραμμαὶ ὑψώνονται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ὑπεράνω τοῦ ὠκεανοῦ αὐτοῦ τῶν δασῶν, μυστηριώδους μέσα εἰς τὴν σιγηλὴν του θλιβερότητα. Τοῦ χοροῦ ἡγεῖται τὸ δικόρυφον Φέλτμπεργ, πρὸ τοῦ ὁποίου κύπτουν εὐλαβῶς ὑποτελεῖς αἱ κορυφαὶ τοῦ Δουκικοῦ Κέρατος, τοῦ Μπέλχεν, τοῦ Μπλάουν, τοῦ Σάου Ἰνς Λάντ. Μοναχικὰ δένδρα ἐπὶ τῶν αὐχένων τῶν σκοτεινῶν των ὄγκων σκορποῦν τὴν μελαγχολίαν τῆς μοναξιάς. Εἰς κάθε στροφὴν ἀνὰ τὴν διαδοχὴν τῶν χαραδρῶν καὶ τῶν βαράθρων ἀναπηδοῦν πύργοι καὶ κωδωνοστάσια, μυστικοὶ χαιρετισμοὶ ἀπὸ τὴν ψυχὴν τῶν αἰώνων. Μεγαλόπρεποι βράχοι, ἀπόκρημνοι καὶ ὄξυκόρυφοι, ἐξορμοῦν πρὸς τὸν οὐρανόν, ἀπολιθωμένον πεῖσμα μέσα εἰς τὴν ὑπερήφανον ἔρημίαν των. Ἄπειλαὶ ἐκτοξευόμεναι κατὰ τοῦ σύμπαντος ; Ἡ προσευχαὶ μήπως κατευθυνόμεναι πρὸς τὸ φῶς ; Ὁμοιοὶ πρὸς ἀνθρώπους, εἰς τῶν ὁποίων τὴν ψυχὴν οὐδεμίαν ἀπήχησιν εὐρίσκομεν, ἐπιτρέπουν τὴν προβολὴν οἴουδήποτε νοήματος, ἀλλὰ πάντοτε ἀβεβαίου καὶ ἀνακλητοῦ. Πρὸ τῶν ποδῶν μας ἀπλώνονται ὡς τεράστιον μωσαϊκὸν λόφοι καὶ κοιλάδες, λίμναι καὶ πολίχναι, δημιουργήματα τῆς φύσεως καὶ δημιουρ-

γήματα τοῦ ἀνθρώπου, σύμβολα τῆς πάλης καὶ τῆς καθυποτάξεως. Παρὰ τὰ κράσπεδα τοῦ σκοτεινοῦ συγκροτήματος κυλᾷ ὁ Ρήνος τὰ θρυλικά νερά του μὲ παύγια ἐλίκων, ποὺ φαίνονται ὡς ἀπόπειραι περιπτύξεως τῆς σιωπηλῆς μάζης τῶν δασῶν. Καὶ μακρὰν εἰς τὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντος διαγράφονται αἱ τριπλαῖ κορυφαὶ τοῦ Κάϊζερστουλ, χρυσιζουσαι μέσα εἰς τὰς ἀκτῖνας ποῦ δύνουν. Εἰς πρέπουσαν ἀπόστασιν ἀπὸ τὸ κατάφυτον ὄρος ὀρθώνονται εἰς μακρὰν σειρὰν αἱ ἐλβετικαὶ Ἄλπεις, ἐξωτικὸν θέαμα γυμφῶν, ποῦ ἀνταυγάζουν ἀκαθόριστον φῶς ἀπὸ ἄγνωστα ὕψη. Ἀπότομα βάραθρα χαίνουν εἰς ἐκάστην καμπὴν ἐφ' ὅσον κατερχόμεθα πρὸς τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ Μέλανος Δρυμοῦ καὶ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν πλήττει τὰς ἀκοᾶς ὁ ὑπόκωφος μυκηθμὸς ἐνὸς καταρράκτου, ποῦ ἀναπηδῶν ἀπὸ τὴν σιωπὴν τοῦ δάσους κατακυλᾷ ἀπὸ βράχου εἰς βράχον, διὰ νὰ κρημισθῇ τέλος εἰς τὸ βάθος ἀποκρήμνου χαράδρας. Τὸ βουγγητὸ του ὁμοιάζει πρὸς βαθὺν τόνον, ὅστις διακόπτει τὴν ἀπαλὴν ὑψιφωνίαν τῆς σιγῆς. Καὶ ὅταν αἰφνίδιαι πνοαὶ ἀνέμου κατασελοῦν μὲ βίαν τὰ ἀπέραντα φυλλώματα, ὀρχοῦνται πρὸ τοῦ φρίττοντος ὀδοιπόρου τὰ πνεύματα τῆς θρησκείας τοῦ Βορρᾶ, τὰ ἀπρόσωπα καὶ ἄμορφα ὄντα τῆς γερμανικῆς θρησκείας, ἣ ἀντιπαρέρχονται μὲ τὴν ταχύτητα θυέλλης, φερόμενα πρὸς τοὺς ἐρειπωμένους πύργους τοῦ Ρήνου μέσα εἰς τὸ παγερὸν σκότος τῆς νυκτός.

* * *

Ἰέρακες περιίπτανται ὑπεράνω τοῦ πύργου τοῦ Μύνστερ τοῦ Φράϊμπουργ, ὅστις μὲ ὑπερήφανον χάριν ὀρμᾷ πρὸς τὸν οὐρανόν. Παραπλήσιος ναός, τὸ Μύνστερ τοῦ Στρασβούργου, ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν Γκαίτε τὴν ἀξίαν τῆς γοθτικῆς τεχνοτροπίας καὶ τὴν γερμανικὴν ψυχὴν. Ἀπολιθωμένος λυρισμὸς ὁ καθεδρικός ναός τῆς πόλεως, ποῦ «ἐγεννήθη μεταξὺ ὑδάτων καὶ βουνῶν», ἀναδίδει μελωδίας, αἱ ὁποῖαι ἀφυπνίζουν μέσα εἰς τὸν θεατὴν τὴν μουσικὴν τοῦ Μπάχ καὶ τοῦ Χάϋδν. Εἰς γραμμὰς μεταφρασμένου ὀρατόριον τῆς ψυχῆς τοῦ βορρᾶ, αἱ μουσικαὶ φράσεις τοῦ ὁποίου συνελήφθησαν μέσα εἰς τὸν ἀπέραντον ψίθυρον τῶν τευτονικῶν δασῶν. Καὶ αἱ γραμμαὶ αὐταὶ ἐκφράζουν, ὅπως οἱ τόνοι, ἀνησυχίαν καὶ κίνησιν, νοσταλγίαν, ἢ ὁποῖα οὐδέποτε ἤρεμεῖ. Διότι ἡ ψυχὴ τοῦ Βορρᾶ εἶναι ἄπελπις ζήτησις καὶ νοσταλγικός σπασμὸς. Αὐτὸν ἐκφράζουν οἱ παλαιοὶ ρυθμοὶ τῆς

γερμανικής ποιήσεως, αὐτοῦ μορφοποίησις εἶναι ἡ διακοσμητικὴ μὲ τὴν ἀσύμμετρόν της ἐπανάληψιν, ἡ «ἀπέραντος μελωδία» τῆς γραμμῆς, ἡ μυθολογία, τῆς ὁποίας τὰ πλάσματα εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπρόσωποι δυνάμεις ἄνευ σχήματος καὶ μορφῆς, κατοικοῦσαι εἰς τὸ ἀπρόσιτον σκότος τῶν δασῶν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἐμποιεῖ καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ γοθικοῦ ρυθμοῦ τὴν ἐντύπωσιν τῆς κινήσεως καὶ τῆς ἀνησυχίας, ἡ ὁποία ἀπορρέει ἀπὸ τὴν μεταξὺ ψυχῆς καὶ κόσμου δυσαρμονίαν, ἀπὸ τὴν μεταξὺ ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου διαρχίαν, ποὺ χαρακτηρίζει τὴν κοσμοθεωρίαν τοῦ Βορρά. Ἡ ζήτησις τοῦ θείου, ἡ νοσταλγία πρὸς τὸ ἀπεριόριστον ἀποτελεῖ τὸ βασικὸν γνῶρισμα τῆς γερμανικῆς ψυχῆς. Διὰ τοῦτο ὁ ἀσίγητος πόθος πρὸς λυτρωμόν, ὅστις περιβάλλεται μορφήν καὶ διὰ τῆς τέχνης. Δὲν εἶναι παράδοξον ὅτι τὸ Μύνστερ τοῦ Φράϊμπουργ, κλασικὸν προϊόν τῆς γοθικῆς ψυχῆς, μεταθέτει εἰς ἔκστασιν τὸν θεατὴν καὶ προσαρμόζει τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν του πρὸς τὴν ἀνικανοποίητον ὀρμήν, ἡ ὁποία, ἐκπηδῶσα ἐξ ὄλων τῶν λεπτομερειῶν, κατατείνει εἰς τὸ ἄπειρον. Ὅλα εἶναι κινήσεις, ροπὴ πρὸς τὰ ἄνω, γραμμαί, σχήματα, τόξα, παραστάσεις. Τιτάνειος προσπάθεια πρὸς ἀποπνευματώσιν τῆς ὕλης, πρὸς ἐξουδετέρωσιν τοῦ βάρους της, ἀγὼν πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν στενὴν πραγματικότητα τῆς γῆς. Ἡ πνοὴ τοῦ Αἰωνίου, ἥτις ἐξορμᾷ ἀπὸ τὸ ἐπιβλητικὸν καλλιτέχνημα, προϊόν τῆς αὐτῆς διαθέσεως, ἥτις ἐδημιούργησε τὸ σύστημα Ἀλβέρτου τοῦ Μεγάλου καὶ Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου, ἐμβάλλει εἰς ἱερὸν δέος τὴν ψυχὴν. Αἰσθάνεται ὅτι ἴσταται ἐνώπιον τοῦ «Ἐντελῶς ἄλλου», ὅτι γειτνιάζει πρὸς τὸ Ἄρρητον, πρὸς τὴν τρομερὰν πραγματικότητα τοῦ Ἁγίου. Ἀλλὰ τὸ δέος μεταβάλλεται εἰς γοητευτικὸν συναίσθημα κοινωνίας καὶ ἐκστατικῆς ἐπαφῆς ὅταν ὑπεισδύσωμεν εἰς τὸ ἡμίφως, τὸ ὁποῖον ἐμψυχώνει τὴν μεγαλοπρεπεῖ σιωπὴν τῶν ἀδύτων τοῦ ναοῦ. Διότι ὁ μυστικισμὸς, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐξεπήγασαν οἱ ἐσωτερικοὶ χῶροι, σημαίνει χαλάρωσιν τῆς μεταξὺ θείου καὶ ἀνθρωπίνου ἀντιθέσεως καὶ ἄρσιν τῆς ἀποστάσεως μετὰ τοῦ παροδικοῦ καὶ τοῦ αἰωνίου. Ἡ νοσταλγικὴ διέγερσις μεταβάλλεται σιγᾶ-σιγᾶ εἰς ἡρεμὸν κυματισμόν, τοῦ ὁποίου ὁ φλοῖσβος ἤχει ἐντὸς τῶν ἀδύτων βαθῶν τῆς ψυχῆς ὡς μυστικὸς ψίθυρος προσευχῆς.

* *

Ἡ ἴδια ὀρμὴ πρὸς τὸ ἀπέραντον ἐκαλλιτέχνησεν ἀπὸ τὸ

μάρμαρον τὴν πολυῦμνηνον «Μαντόνα» τοῦ μεσημβρινοῦ πυλῶνος τοῦ ναοῦ. Διότι καὶ ἡ ἀγάπη ὁρμᾶ πρὸς τὸ ἀπέραντον, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἱκανοποιήσις καὶ καθούχασις, ἀλλὰ ζήτησις γεννημένη ἀπὸ τὴν νοσταλγίαν. Εἰς τοῦτο ὀφείλεται ἡ θεοποίησις τῆς γυναικός, ἡ ὁποία συμπίπτει πρὸς τὴν ἐντατικὴν ἀνάφλεξιν τῆς λατρείας τῆς Μαρίας. Καὶ ὅπως ὁ Χριστὸς κατέστη ὁ θεῖος σπινθὴρ ἐντὸς τῆς ψυχῆς τῶν μεγάλων μυστικιστῶν, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν Παρθένον ἔγινε τὸ πρότυπον τῆς λατρείας τῆς γυναικός, τὸ ἰδανικόν, ὅπερ κατευθύνει τοὺς μεγάλους ἐκπροσώπους τοῦ συναισθήματος. Καὶ ἐδῶ, ὅπως εἰς τὸν γοτθικὸν ρυθμὸν, τελεσιουργεῖται ἀποπνευμάτωσις, τὸ αἰσθησιακὸν ἀπορρίπτεται μὲ περιφρόνησιν καὶ τὴν θέσιν του καταλαμβάνει ἡ τρυφερότης τῆς ἐσωτερικότητος. Ἡ μονομερῶς ὀλικὴ ἀγάπη τοῦ παρελθόντος μεταπίπτει εἰς μεταφυσικὴν ἀγάπην, ἡ ὁποία εἶνε ἔρωσ πρὸς τὰς ἀπεριορίστους δυνατότητας τῆς ψυχῆς, πρὸς τὰς ἀξίας τῆς προσωπικότητος, αἵτινες δὲν καταποντίζονται εἰς τὴν ἀδιάκοπον ροὴν τοῦ παροδικοῦ. Ἡ μορφή αὕτη τῆς ἀγάπης ὀφείλει τὴν γέννησίν της εἰς θρησκευτικὴν διάθεσιν, εἰς τὴν ἀνάγκην δηλαδὴ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἁγίου ὡς ἐπιστέψεως τῆς ζωῆς· ἔπειτα εἰς ἰσχυρὸν πόθον πρὸς καθαρῶς ψυχικὴν ἐπαφὴν καὶ συγχώνευσιν. Μὲ ἄλλας λέξεις εἰς τὴν νοσταλγίαν τοῦ λυτρωμοῦ ἀπὸ τὴν ἐρημίαν καὶ τὴν ἀβεβαιότητα τῆς ὑπάρξεως. Διὰ τῆς πλαστικῆς δυνάμεως τῆς φαντασίας μετεβλήθη τὸ θῆλυ εἰς «αἰώνιον», εἰς φορέα τοῦ λυτρωμοῦ καὶ εἰς συντελεστήν του. Ὁ ἔρωσ πρὸς τὴν γυναῖκα γίνεται ἀπέραντος προσπάθεια καὶ τὸ ἀντικείμενόν της παραμένει πάντοτε ἀπρόσιτος ὀραματισμὸς. Ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο προσιδιάζει εἰς τὰς ἰσχυρῶς ἐρημικὰς φύσεις καὶ, ὅπως δεικνύει τὸ παράδειγμα τοῦ Γκαῖτε, εἰς τοὺς μεγάλους κατὰ τὰς ὥρας τῆς ὑστάτης των μονώσεως. Ὅπως εἰς τὴν παθητικὴν ἀγάπην τοῦ «Μαριανοῦ Δόκτορος» πρὸς τὴν Μαρίαν, ὑπολανθάνει ἐνίοτε εἰς τὸν μεταφυσικὸν αὐτὸν ἔρωτα ἡ τραγικὴ ἀδυναμία τῆς πληρώσεως. Ἀλλὰ καὶ ἡ βεβαιότης ὅτι ἐλεύθερος καὶ ἀσφαλὴς εἶναι ὁ ἄνθρωπος μόνον διὰ τῆς ἀγάπης αὐτῆς, ἡ ὁποία δὲν ζῆ ἀπὸ τὴν πλήρωσιν ἢ τὴν ἐλπίδα τῆς πληρώσεως. Ἡ συναισθησις ὅτι οἱ ἀγαπῶντες εἶνε μεγαλύτεροι ἀπὸ τοὺς ἀγαπωμένους, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ ζωὴ εἶνε ἀνωτέρα ἀπὸ τὴν μοῖραν. Διὰ τοῦτο τὸ συναισθημα τῆς ἀσφαλείας, τὸ ὁποῖον καταλαμ-

βάνει τὴν ψυχὴν εἰς τὰ ὕψη αὐτά, ἀπόρροια τῆς ὑπερνικήσεως τῆς προβληματικότητος, τὴν ὁποῖαν ἐνέχουν τὰ ἀνθρώπινσ. Ἡ νοσταλγία αὐτὴ πρὸς τὴν ἀδιατάρακτον μακαριότητα τῆς μεταφυσικῆς ἀγάπης ἐδημιούργησε προφανῶς τὴν θεσπεσίαν παράστασιν, πρὸς τὴν ὁποῖαν ἀναβλέπω ἀπὸ μίαν γωνίαν τῆς πλατείας τοῦ Μύνστερ. Διότι οὐδὲν ὠραῖον ἐγεννήθη ποτὲ χωρὶς τὸν πόνον αὐτὸν τῆς νοσταλγικῆς ἀγάπης. Κλασικώτερος ραψωδὸς τῆς ἐχρημάτισεν ὁ Δάντης, ὅστις ὕψωσε τὴν Βεατρίκην εἰς κέντρον τοῦ σύμπαντος καὶ εἰς συμπάρεδρον τῶν μυστηρίων τῆς θεότητος. Κατὰ παραπλήσιον τρόπον ἐξήρθη ἀπὸ τὸν Μιχαήλ Ἄγγελον ἡ Βικτωρία εἰς ἰσόθεον ὄν, διὰ τοῦ ὁποῖου ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὴν δυσἀρμονίαν τῆς ὑπάρξεως ὁ δαιμόνιος δημιουργός. Καί, ἰσότημος πρὸς τὴν Ἐνδοξον Μητέρα, ἀνέλκει πρὸς τὸ ἀνέσπερον φῶς τὸν παραπλανηθέντα φίλον ἡ Μαργαρίτα. Τοιοῦτοτρόπως δημιουργεῖ καὶ ἡ ἀγάπη ὅ,τι ὡς ὑψίστη χάρις παρεχωρήθη εἰς τὸν ἄνθρωπον, μεταφυσικὰς ὄντότητας καὶ ἀξίας. Διότι καὶ εἰς ταύτην, ὅπως εἰς τὴν γνῶσιν καὶ τὴν τέχνην καὶ τὴν θρησκείαν, ὠθεῖ τὸ ἀνεκπλήρωτον τοῦ ὄλομερουσ πόθου πέρα τῶν ἐπιγείων ὁρίων καὶ δεσμῶν, πρὸς τὸ ἀπέραντον. Ἐκ τούτου ἡ βαθεῖα θρησκευτικότης τῆς μεγάλης ἀγάπης, κλασικὴν ἔκφρασιν τῆς ὁποίας ἐπέτυχεν ὁ ποιητὴς τοῦ «Φάουστ» εἰς τὴν Ἐλεγείαν τοῦ Μαρίεμπαντ.

* * *

Πρὸς τὰς πηγὰς τοῦ Δουνάβεως διὰ τῆς ἐξωτικῆς Κοιλιάδος τῆς Κολάσεως. Ἐνας θαμβὸς κόσμος, ὅπου τὴν μονοτονίαν τοῦ δάσους διακόπτει ἀτελεύτητος σειρὰ ἀγριωπῶν χαραδρῶν, ὑπεράνω τῶν ὁποίων αἰωροῦνται αἱ οἰκίαι τοῦ δειλινοῦ. Διὰ τεραστίων ἐλιγμῶν, οἱ ὁποῖοι εἰσδύουν εἰς τὰ ἔγκατα τῶν βουνῶν, φερόμεθα ἀλληλοδιαδόχως εἰς φαιδρὰ ὕψη καὶ εἰς σιωπηλὰ βάθη, τὰ ὁποῖα συνδέουν ἀμέτρητοι σήραγγες καὶ καταπλήττουσαι διὰ τὴν τόλμην των γέφυραι. Ἡ ταχεῖα αὐτὴ ἐναλλαγὴ σκότους καὶ φωτός καθιστᾷ φαντασμαγορικὴν τὴν διαδρομὴν καὶ γιγάντωνει τὴν ἐντύπωσιν τῆς ψευδαισθήσεως. Ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα καὶ ἐσωτερικὰ βιώματα γίνονται μίᾳ ἐνιαία πραγματικότης καὶ οἱ κύκλοι τῆς Κοιλιάδος τῆς Κολάσεως ἐμφανίζονται ὡς κύκλοι ψυχικοί, ἐντὸς τῶν ὁποίων περιπλανώμαι. Ἀλλὰ κανὲν νόημα δὲν φαιδρύνει αὐτὴν τὴν φορὰν τὰ πο-

λυδαίδαλα σκύτη τοῦ ἐνδομούχου λαβυρίνθου. Διότι ὑπάρχουν στιγμαί, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ σκιά τοῦ πόνου ἀμαυρώνει τὸ ἀμυδρὸν φῶς, ποὺ καθοδηγεῖ τὰ ἀσταθῆ βήματά μας ἐπάνω εἰς τὴν ἔρημον τῆς ζωῆς. Ἡ ταλαιπωρία τῆς κενότητος, τὸ μαρτύριον τῆς ἐρημίας, ἡ δοκιμασία τῆς νοσταλγίας ποὺ μάταια ζητεῖ τὸ ἀντικείμενόν τῆς, ἐνώνονται εἰς μίαν συμφωνίαν ἐνδομούχου ὀλολυγμοῦ. Ἡ ὕπαρξις ὁμοιάζει τότε πρὸς τὸ τόξον τῆς γοιθικῆς ψυχῆς, τὸ ὁποῖον ἔθραυσεν ἡ ὑπερέντασις τῆς ὀρμῆς. Καὶ εἰς μάτην ζητοῦμεν τὴν ἐπούλωσιν τῶν μυστικῶν πληγῶν ἐπάνω εἰς τὸν ἀτέρμονα κυματισμὸν τῆς ζωῆς.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΤΟΜΕΑΣ ΝΕΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
 ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΚΗΣ

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΣ ΚΑΙ ΟΝΕΙΡΟΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ἡ πόλις, ὅπου εἶδε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ὁ Ντύρερ καὶ ὁ Χάνς Σάξ, περιβάλλεται ἀκόμη ὑπὸ τῶν μεσαιωνικῶν τῆς τειχῶν καὶ φρουρεῖται ἀπὸ ἐπιβλητικούς πύργους. Γραφικοὶ δρομίσκοι διηγοῦνται τὴν ἱστορίαν μακρυνῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ ἀρχαιοπρεπεῖς οἰκίας προβάλλουν εἰς τὴν φαντασίαν ἔνδοξοι μορφαὶ παλαιῶν χρόνων. Ὁ κόσμος τῆς πραγματικότητος ἐξαυλοῦται ἀπὸ τὰς ἀνταυγείας, ποὺ χύνονται ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν ὄνειρων, καὶ ὑπάρχουν στιγμαί, κατὰ τὰς ὁποίας διερωτᾶται κανεὶς ποῖος ἐκ τῶν δύο αὐτῶν κόσμων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ζῆ, ἔχει πραγματικὴν ὑπόστασιν. Τόσον συγχέονται ὁ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον καὶ δημιουργοῦν ἐνότητα ἀνυπερβλήτου ὠμορφιάς. Καὶ ἡ ψυχὴ μας ὁμοιάζει τότε πρὸς τὰ ἤρεμα νερά τοῦ ποταμοῦ, ποὺ διαρρέει τὴν Νυρεμβέργην, ἐπάνω εἰς τὰ ὁποῖα ἀντικατοπτρίζονται τὰ φῶτα τῶν μεσαιωνικῶν σπιτιῶν, γελαστὰ παραμύθια ἀπὸ μακρυνὴν ἐποχὴν. Ἀπὸ τοὺς ἐρημικούς δρόμους καὶ ἀπὸ τὰς εἰδυλλιακὰς αὐλάς, ἀπὸ τὰς εὐλαβικὰς μορφὰς τῶν ἀγίων, ἀπὸ τοὺς πύργους ἱστορικῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἀπὸ ἀριστουργηματικὰς κρήνας σὲ θωπεύει, ὅπως πνοὴ ἀπὸ ὑψηλὰς κορυφὰς, ἡ ψυχὴ τῆς πόλεως τῶν ὀνομαστῶν Ἀρχιτραγουδιστῶν καὶ ἀφήνεσαι χωρὶς ἀντίστασιν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Ἀνυποστάτου καὶ εἰς τὴν μέθην ποὺ προκαλεῖ. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν

αὐτῆς φαίνονται ὅλα ὡς ἀπέραντος μελωδία καὶ ἀπὸ τὸ βάθος σκοτεινῶν πανδοχείων φθάνουν μέχρι τῶν ἀκοῶν σου αἱ φωναὶ τοῦ Ντύρερ καὶ τοῦ Χάνς Σάξ, τοῦ Πέτρου Φίσερ καὶ τοῦ Ἀδάμ Κράφτ, οἱ ὁποῖοι μαζί με τόσους ἄλλους ἐδημιούργησαν τὸν θρῦλον, ποὺ ἐμψυχώνει τὴν πρωτεύουσαν τῆς Φραγκωνίας, κέντρον τῶν συνελεύσεων τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων, ὅπως ἠθέλησεν Κάρολος ὁ τέταρτος.

* * *

Πᾶν ὅ,τι δημιουργεῖ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀπόρροια τῆς σχέσεώς του πρὸς τὸ μυστήριον τοῦ κόσμου, κραυγὴ ἀπὸ τὰ ἄδυτα τοῦ στήθους του ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἐξωτερικῆς πραγματικότητος. Φιλοσοφία, τέχνη καὶ ὅλη ἡ ποικιλία τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ δὲν εἶναι παρὰ διάφοροι γλῶσσαι, διὰ τῶν ὁποίων ἐκφράζει ἡ ψυχὴ τὰ βιώματα, ποὺ γεννᾷ ἡ σχέσις ἐκείνη, τονικοὶ χρωματισμοὶ τῆς αὐτῆς ἁρμονίας. Ἀπόπειραι κοσμοθεωρίας, διὰ τῆς ὁποίας προσπαθοῦμεν νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὸ νόημα τῆς ὑπάρξεως. Ἐκάστη ἀπὸ αὐτάς εἶναι μία ὁμολογία καὶ μία ἐκμυστήρευσις, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς τὴν ὅλην πραγματικότητα καὶ ἡ ὁποία λαμβάνει τὴν μορφήν ἑνὸς φιλοσοφικοῦ συστήματος, μιᾶς μουσικῆς συνθέσεως, ἑνὸς ποιήματος, μιᾶς ἀρχιτεκτονικῆς δημιουργίας ἢ ἑνὸς κόσμου θρησκευτικοῦ. Αἱ διαφοραὶ, ποὺ παρουσιάζουν αἱ κοσμοθεωρίαι αὐταί, ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον βιοῦμεν τὴν σχέσιν ἐκείνην μεταξὺ τῆς ψυχῆς μας καὶ τοῦ σύμπαντος. Διὰ τὸν Νατουραλισμὸν ἄνθρωπος καὶ κόσμος εἶναι μεγέθη ἰσότημα. Τὴν ἐνότητά των ἀποτελεῖ ἡ τὰ πάντα διέπουσα νομοτέλεια τῆς φύσεως. Πραγματικὸς εἶναι μόνον ὁ χῶρος καὶ τὸ φῶς. Αὐτοὶ εἶναι οἱ παράγοντες τῆς πραγματικότητος. Ἡ ἀντικειμενικὴ ψυχικὴ ἐνότης, ἡ ὁποία περιβάλλει ἀμφότερα, κόσμον καὶ ἄνθρωπον, δὲν ὑφίσταται διὰ τὸν νατουραλισμὸν. Ὁ πανθεισμός τὸναντίον ἀφορμᾶται ἀπὸ τὴν ψυχικὴν αὐτὴν ἐνότητα ἀνθρώπου καὶ κόσμου, ἐντὸς τῆς ὁποίας εἶναι ἐμβαπτισμένοι ἀμφότεροι. Τὸ ὑπερβατικὸν ὑπάρχει μόνον ἐντὸς τοῦ κόσμου καὶ διὰ τοῦ κόσμου, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐμφανίζεται ὡς μέρος τοῦ ὅλου ἐντὸς τῆς ἐνιαίας πραγματικότητος κόσμου καὶ θεοῦ. Τὴν ἐνότητα αὐτὴν αἶρει ἡ διαρχικὴ κοσμοθεωρία, ἡ ὁποία διακρίνει τὸ ψυχικὸν περιεχόμενον ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν αἰσθήσεων, τὸ ὑπερβατικὸν ἀπὸ τὸ ἐνδοκοσμικόν, τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὸν θεόν. Εἰς τὴν κατεύ-

θυνσιν αὐτὴν ἀνήκει καὶ ὁ Ντύρερ καὶ ἐξ αὐτῆς κατ' ἀκολουθίαν εἶναι δυνατόν νὰ ἐρμηνευθῆ τὸ περιεχόμενον καὶ ἡ τεχνοπρόπια τοῦ ἔργου του. Ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος ἀφανίζεται ἐνώπιον τῶν μνημειωδῶν ἀνθρωπίνων μορφῶν τοῦ καλλιτέχνου. Ἰδίᾳ εἰς τοὺς «Ἀποστόλους» του ἡ πραγματικότης φαίνεται ὡς μία ἀφαίρεσις ἀπλῶς, ὅλον δὲ τὸ περιεχόμενον τοῦ πίνακος ἐξαντλεῖται εἰς τὴν ὑπερφυᾶ μόνωσιν τῶν ἐπιβλητικῶν μορφῶν. Ὅ,τι τὸν ἐνδιαφέρει εἶναι μόνον ἡ ἀνθρωπίνη μορφή. Οἱ ἅγιοι του ἴστανται ἐκτὸς τοῦ κόσμου, ἐκτὸς χώρου καὶ χρόνου, ὑπερβατικὰ ὄντα καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν. Τὸ περιβάλλον χρησιμεύει μόνον ὅπως ἐξάρη τὴν ἐσωτερικότητα τῆς μορφῆς. Εἶναι ἐκ φύσεως γοτθικὴ ψυχὴ, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἔργον του ἀποτελεῖ τὴν τελείωσιν τῆς ροπῆς τοῦ Βορρά πρὸς ἔξαρσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου. Τὸ οὐσιώδες δι' αὐτὸν εἶναι ἡ χαρακτηριστικὴ ἀπόδοσις τοῦ ψυχικοῦ περιεχομένου. Πρὸς ταῦτα συμφωνοῦν ὅσα γνωρίζομεν περὶ αὐτοῦ. Φύσις βαρύθυμος ἐπιζητεῖ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν ἐνδόμυχον πρῆσιν διὰ τῆς θρησκείας. Ἐντὸς τῆς ψυχῆς του τελεῖται διαρκῆς πάλη μεταξὺ παλαιοῦ καὶ νέου, γοτθικῆς ἀοριστίας καὶ κλασικῆς ἀρμονίας, καθολικισμοῦ καὶ διαμαρτυρήσεως. Ζῆ ἐντὸς δύο κόσμων, ὅπως ὁ Φάουστ. Αἰωρεῖται μεταξὺ τοῦ πραγματικοῦ καὶ τοῦ ἰδανικοῦ, μεταξὺ τῆς γοτθικῆς τοῦ ἰδιοσυγκρασίας καὶ τῆς νοσταλγίας πρὸς τὴν κλασικὴν ἡρεμίαν. Εἶναι δυναμικός, ὅπως οἱ δημιουργοὶ τῆς γοτθικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, διεσπασμένη ὕπαρξις, ὅπως ὁ Γκαῖτε, ὁ Μπάχ, ὁ Νίτσε. Διὰ τοῦτο παραμένει ἡ προσπάθειά του ἀπέραντος, ὅπως ἡ προσπάθεια ἐκείνων. Διὰ τοῦτο ἡ φυγὴ εἰς τὸν κόσμον τοῦ ὑπερβατικοῦ, ἐκ τοῦ φωτὸς τοῦ ὁποῦ προσλαμβάνει μορφήν ἢ τέχνην του. Διότι ἡ τέχνη εἶναι διαμόρφωσις ἐσωτερικῶν ἰδεῶν, μορφοποίησις νοσταλγικῶν διαθέσεων, ὅπως τὸ Μύνστερ τοῦ Φράϊμπουργ καὶ ὅπως ἡ Μαντόνα τοῦ μεσημβρινοῦ πυλῶνος τοῦ πολυῦμνήτου ναοῦ.

* * *

Μὲ τὴν αὐτὴν συγκίνησιν, μὲ τὴν ὁποῖαν ἀντίκρυσσεν τὴν κατοικίαν τοῦ Ντύρερ, πλησιάζω εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Χάνς Σάξ. Ὅπως τὰ σκηνικὰ τῆς πρώτης πράξεως τοῦ ἀθανάτου ἀριστουργήματος τοῦ Βάγνερ ἀναπαριστοῦν τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης, ἡ ὁποία ἐχρησίμευεν ὡς τόπος ἀσκήσεως τῶν πρὸς ἀλλήλους ἀμιλλωμένων τραγουδιστῶν, τοιοῦτοτρό-

πως είναι τὰ σκηνικά τῆς δευτέρας πιστῆ ἀπεικόνισις τοῦ ἀπερίττου αὐτοῦ ἐργαστηρίου καὶ τῆς γραφικῆς του γειτονιάς. Ἔνας θολωτὸς πυλὼν, διὰ τοῦ ὁποίου εἰσέρχεται κανεὶς εἰς τὴν «Καππαδοκίαν». Ἀριστερὰ τὸ παράθυρον τοῦ «μάστορα». Δεξιὰ ἡ οἰκία τοῦ Πόγνερ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πηδᾷ ἡ Εὔα εἰς τὸν στενὸν δρόμον. Εἰς τὸ βάθος ἡ κίτρινη οἰκία τοῦ Μπενμέσσερ. Τὰ ἐργαλεῖα, αἱ λυχνίαι, τὰ ἔπιπλα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἐργαστηρίου κρατοῦν εὐλαβῶς τὴν αὐτὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν εἶχον καὶ πρὸ τεσσάρων αἰώνων. Καὶ ὅπως τὸ πτωχικὸν αὐτὸ καὶ ἀπερίττον ἐνδιαίτημα τοῦ Ἀρχιτραγουδιστοῦ, τοιουτοτρόπως ἀπηχεῖ καὶ ὁ ἴδιος ὄλην τὴν ψυχικὴν διάθεσιν ἐνὸς ἐξαφανισθέντος κόσμου, διαφορετικοῦ ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦ Ντύρερ. Ἡ ψυχὴ τοῦ Χάνς Σάξ δὲν ταλαιπωρεῖται ἀπὸ τὴν ἀνησυχίαν καὶ τὴν ματαίαν προσπάθειαν. Ἡ μήπως ἡ εὐθυμία του εἶναι τρόπος, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπιζητεῖ νὰ καταπνίξῃ τὰς ἀντινομίας τῆς ζωῆς ; Οὕτως ἢ ἄλλως παραμένει ὁ λαϊκὸς ποιητὴς τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ καὶ ὡς τοιοῦτος ἐπέζησε τῆς ἐποχῆς του. Εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ἀδιαφιλονείκητος ὑπεροχὴ τοῦ τραγουδιοῦ τῆς Νυρεμβέργης, ἂν καὶ τὴν ἀρχὴν του δὲν τὴν ἔλαβεν ἐδῶ, ἀλλ' εἰς τὰς παραρρηνεῖους χώρας, ὡς κληρονομία τοῦ λυρικοῦ ἄσματος τῶν ἱπποτῶν. Καὶ ἀκόμη περισσότερον, ἡ καταβολὴ τῶν θεμελίων τῆς ἐθνικῆς θεατρικῆς τέχνης τῆς Γερμανίας. Εἰς τὴν τευτονικὴν ψυχὴν κατέχει διὰ τοῦτο ὁ ἀπλὸς ὑποδηματοποιὸς θέσιν ἰσότιμον πρὸς τὴν θέσιν ὄλων τῶν μεγάλων. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον αἰσθάνεται αὕτη καὶ τὸ ἔργον τοῦ Βάγνερ ὡς κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὴν δημιουργίαν. Ὁ δαιμόνιος μουσουργὸς κατάρθωσεν ἄλλως τε νὰ χρησιμοποιήσῃ εἰς αὐτὸ ὄλον τὸν πλοῦτον τῆς μεγαλοφυοῦς τέχνης του διὰ νὰ διασώσῃ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ του πολυτίμους ἀξίας τῆς ἱστορικῆς του ζωῆς. Μὲ ποιητικὴν δύναμιν συνεκέντρωσεν ὄλους τοὺς τρόπους τοῦ τραγουδιοῦ τῶν ἀρχιτραγουδιστῶν εἰς ἓν ἐνιαῖον ἔργον, χωρὶς νὰ παραβιάσῃ τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν.

* * *

Ἡ μουσικὴ εἶναι εἰς τὸ βάθος τῆς σχέσις καὶ ἀναλογία ἀριθμῶν. Δι' αὐτὸ ἰσχυρίσθησαν ὅτι ἡ ἀόρατος ἄρπα τοῦ θεοῦ συνηχεῖ μέσα εἰς τοὺς τόνους τῆς. Αὐτὴν τὴν ἄρπαν τῆς θεότητος τὴν ἀκούει κανεὶς εὐκρινῶς εἰς τὴν Πέμπτην Συμφωνίαν τοῦ Μπετόβεν, ἡ ὁποία ἐκτελεῖται ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ συνεδρίου

τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ. Εἶναι δι' ἐμέ καταφύγιον, τὸ ὁποῖον μοῦ προσφέρει εὐνοϊκὴ τύχη. Διότι θὰ μὲ προστατεύσῃ κατὰ τῶν σκιῶν, ποὺ μαζί μὲ τὸ δειλινὸν ἀνίπτανται μέσα εἰς τὰ ἐρημικὰ ἐρείπια τῆς ψυχῆς μου. Καταφεύγω λοιπὸν εἰς τὴν χώραν τῆς μουσικῆς ὡς εἰς τὴν χώραν τοῦ παραμυθιοῦ, ὅπου ὅλοι οἱ διχασμοὶ μας καὶ ὅλοι μας οἱ πόνοι ἐξαφανίζονται μέσα εἰς τὸν ὠκεανὸν τῶν τόνων. Οἱ τόνοι τῆς Πέμπτης Συμφωνίας περιβάλλουν τὰ πάθη μας μὲ τὴν αὐγάζουσαν πορφύραν τοῦ ρομαντισμοῦ. Μᾶς δείχνουν ὅλας τὰς κινήσεις τοῦ ψυχικοῦ μας κόσμου ὡς χρυσᾶ σύννεφα αἰθερίων ἀρμονιῶν. Ἀποκαλύπτουν εἰς τὸν ἀκροατὴν ἕνα ἄγνωστον κόσμον, ὅστις οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν κόσμον τῶν αἰσθήσεων. Οἱ ἤχοι τῆς εἶναι χρυσαῖ σταγόνες αἰωνιότητος, αἱ ὁποῖαι μεταθέτουν εἰς τὰ ὠραιότερα ὄνειρα καὶ μᾶς καθιστοῦν ἱκανοὺς νὰ ἀκούσωμεν τὴν σιγὴν τοῦ Ἄρρητου. Διότι μᾶς ἐνσταλάζουν τὴν ἀθωότητα τοῦ παιδιοῦ καὶ διαλύουν τὴν ψυχὴν μέσα εἰς ἕνα χαρωπὸν ἐξιλασμόν. Χαιρετῶμεν καὶ περιπτυσσόμεθα ἀόρατα πνεύματα, ποὺ περιίπτανται γύρω μας, καὶ ὅλαι αἱ ἀπορίαι τῆς ζωῆς, ποὺ περισφίγγουν τὸ θυμικόν μας, ἐξαφανίζονται, ὅπως τὰ σμήνη τῶν νεφυδρίων πρὸ τῆς πνοῆς τῶν ἀνέμων. Ὅλα τὰ ὄντα τὰ αἰσθανόμεθα συγγενικὰ καὶ βλέπομεν τὴν ζωὴν καὶ τὸν κόσμον διὰ μέσου τοῦ λυκαυγοῦς ἐνὸς ἐρατεινοῦ ὀνείρου. Ὁ Ὀρφεὺς ἤνοιξε διὰ τῆς λύρας του τὰς πύλας τοῦ Ἄδου, Ὁ Μπετόβεν ἐξεβίασε διὰ τῆς συμφωνίας αὐτῆς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνεφύσησεν τὴν νοσταλγίαν πρὸς τὸ ἀπεριόριστον καὶ τὸ ὑπερδύναμον, ὁμοίαν πρὸς τὸν βαρύθυμον πόθον πρὸς τὴν ἀγαπημένην ὕπαρξιν, ποὺ χάνεται μέσα εἰς τὰς χρυσᾶς ἀναλαμπὰς τῆς Δύσεως. Μαρμαρυγαὶ φωτίζουν τὸ ψυχικόν μου στερέωμα καὶ αἱ ἀρμονίαι τῶν σφαιρῶν του πλημμυρίζουν μὲ τοὺς τόνους των ὅλην μου τὴν ὕπαρξιν. «Θεῖα πάντα ἀνθρώπινα πάντα». Ὁρισμένως πρὶν ἢ κατολισθήσωμεν εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν ἠκούσαμεν εἰς κάποιον ἄλλον μουσικὴν.

* * *

Δι' ὄφιοειδῶν δρόμων, ποὺ διασχίζουν τὸ ἀπέραντον δάσος, σπεύδω νὰ ἐκπληρώσω ἐνδόμυχον ὑπόσχεσιν εἰς τὴν Βαϊρούτην. Ἡ διαδρομὴ ὁμοιάζει πρὸς ἀποδημίαν εἰς ἀγίους τόπους. Ἱερὸν δέος κυριαρχεῖ τῆς ψυχῆς μου καὶ μὲ μόλις συγκρατουμένην συγκίνησιν εἰσέρχομαι εἰς τὸν ναόν, τὸν ὁποῖον

Ἰδρυσεν ὁ Βάγνερ εἰς τὸ ὄνειρον τοῦ Λυτρωμοῦ. Ποῖος περισσό-
 τερον ἀπὸ αὐτὸν ὠραματίσθη τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν σύγκρου-
 σιν τῶν δύο ψυχῶν, ποῦ κλειόμεν ἐντὸς τοῦ στήθους μας ; Καί
 ποῖος ἔταλαντεύθη ὀδυνηρότερον μεταξὺ καταφάσεως καὶ ἀρ-
 νήσεως τοῦ κόσμου, μεταξὺ βουλήσεως πρὸς τὴν ζωὴν καὶ πα-
 ραιτήσεως ἀπὸ τὴν ζωὴν ; Τὸ μουσικόν του δημιουργημα διηγεί-
 ται τὰς τρικυμιώδεις ἐναλλαγὰς τῆς ὑπάρξεώς του. Ἡ ὑστάτη
 ἀπήχησίς του εἶναι οἱ ἤχοι τῶν τριῶν κωδῶνων τοῦ Γράαλ, οἱ
 ὅποιοι ἀντήχησαν πρὸς χάριν μου μέσα εἰς τὴν ἐρημίαν τοῦ
 βαγνερείου ναοῦ. Οἱ ἤχοι αὐτοὶ μὲ παρακολουθοῦν, ὡς ἱεροπρε-
 πεῖς τόνοι νοσταλγικῆς φωνῆς ἀπὸ τὰ ἔγκατα τῆς ψυχῆς μου,
 καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν Νυρεμβέργην.
 Καὶ ἀκολουθῶν τὴν συμβουλήν τοῦ ἀθανάτου μουσουργοῦ, τὸν
 σκέπτομαι, ὅπως ἦτο κατὰ τὴν ὥραν, κατὰ τὴν ὁποῖαν τὸν εἶχα
 ἀγαπήσει βαθύτερον καὶ μὲ τρυφερωτέραν ἔντασιν.